

UDK 808.62–25

808.62–087

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćeno za tisak 19. 12. 1997.

Mira Menac-Mihalić
Filozofski fakultet, Zagreb

Glagolski pridjev radni u Murteru

U Murteru se m. rod jd. glagolskog pridjeva radnog tvori na način koji je u čakavskom području najrjeđe potvrđen — svi glagoli, bez obzira završava li im osnova na **a** ili na neki drugi samoglasnik, mogu imati sufiks **-ja**. Utvrđuju se temeljni naglasci pridjeva radnog. Promatra se pomak siline u ženskom rodu jednine.

Dok sam ispitivala govor u mjestu Murteru na otoku Murteru, naročito su me zaokupili oblici glagolskog pridjeva radnog, osobito u muškom rodu jednine, i njihov naglasak.

1. Sufiks **-l** potvrđen je u svim rodovima i u oba broja, a za muški rod jednine, kao i u drugim čakavskim govorima, vrijede posebna pravila. Međutim, što se tiče upravo muškoga roda jednine, murterska je situacija među najrjeđima na čakavskom području. Na početku ću ukratko navesti sve čakavske mogućnosti¹:

1.1. Neki govori, uglavnom na sjeveru čakavskog područja, i to u sjevernoj i istočnoj Istri, na kvarnerskom otocima, u Hrvatskom primorju, u čakavskoj unutrašnjosti, čuvaju **-l** u m. rodu jednine:

l + Ø = l + Ø

gledal, zakasnil

1.2. Govori koji imaju **-Ø** na mjestu **-l** (bez obzira na koji samoglasnik osnova završava) koncentrirali su se na jugu čakavskog područja, a ima ih i na zadarskim otocima, na sjeveru Krka, u sjeverozapadnoj Istri, u Žumberku:

V + l + Ø = V + Ø + Ø

gleda, zakasni

1.3. Govori sa **-Ø** na mjestu **-l** (u glagola s osnovom na **a**), sa **-ja** na tom mjestu (u glagola na ostale samoglasnike) nalaze se između prve dvije grupe

1 O tome više u: 3, 96–97.

govora, a to znači šibensko otočje, obala od Petrčana do Kambelovca, otoci Či-ovo i Drvenik, a s njima se još povezuje zapadna i južna Istra:

$a + l + \emptyset = a + \emptyset + \emptyset$ *gleda*

$V (ne a) + l + \emptyset = V + ja + \emptyset$ *zakasnija*

1.4. Rijetki su govori koji u muškom rodu jednine u glagola na bilo koji samoglasnik imaju **-ja** na mjestu **-l²**:

$V + l + \emptyset = V + ja + \emptyset$ *gledaja, zakasnija*

Dok su prva tri tipa obična i često potvrđena u čakavskom narječju, u murterskom se govoru vrlo često i dosljedno primijenjeno čuje četvrti, inače u čakavskom najrjeđe potvrđeni tip³. Isprepleće se s trećim pa u istom razgovoru, kod različitih govornika, ali i u istih govornika možemo čuti ostvaraje kao: *dà-ja/dâ*, *napisàja/napisâ*, *uzjàhaja/uzjàhâ*. Stariji govornici više će rabiti četvrti tip, treći će se tip češće pojavljivati u komunikaciji sa strancima. Naravno da kod glagola kojima osnova ne završava na **a** nema dvojakosti pa ćemo uvijek čuti: *mètnuja*, *pùštija*, *udrja*, *uvàtija*, *ùzeja*, *volija*.

2. Naglasak glagolskoga pridjeva radnog⁴

Glagolski pridjev radni na čakavskom području može imati (promatramo li muški, ženski i srednji rod jednine i množine): isti naglasak na istom mjestu u svim oblicima, različit naglasak na istom mjestu, isti naglasak na različitim mjestima, različite naglaske na različitim mjestima⁵.

2.1. Isti naglasak na istom mjestu u svim oblicima⁶ u murterskom će govoru glasiti ovako:

mètnuja mètnula
pobìgaja pobìgla
posìka posìkli
utèkaja/utèkâ utèkla
uzjàhaja/uzjàhâ uzjàhala

2 Usp. 1, 58.

3 Za Sukošan Finka navodi: »Rijetki su primjeri kao *pàja*, *bàcaja*, *imàja*, *tribàja* gdje je ostao rezultat prijelaza **-(j)a** iako mu prethodi samoglasnik **-a-**. Ako je prethodio samoglasnik **-a-**, redovito je rezultat prijelaza gubitak vidljive zamjene za **-l** (**-l > Ø**): *kùpova*, *kùva*, *rèka*, *vřga...*« (2, 646)

4 O tome više u: 4, 247–251

5 Po podjeli akademika Milana Moguša (5, 528).

6 Taj je tip potvrđen u svim čakavskim govorima: dominiraju glagoli tipa *žinuti*, *viditi*, *glèdati* (npr. Milna: *mìri mìrila mìrilo mìrili mìrile mìrila*).

2.2. Na istom se mjestu mogu naći razni naglasici. Kad gledamo korelaciju različitih naglasaka na istom mjestu, vidimo da je jedan od tih naglasaka nastao duljenjem. Naglasak se može duljiti u m. rodu jd. tako da se onda taj oblik s dugim naglaskom supostavlja ostalim oblicima s \sim . Takvi su primjeri potvrđeni u većini čakavskih govora⁷, a u Murteru glase:

imā//imāja imāli
kalā se//kalāja se kalāla se
kovā//kovāja kovāla

Naglasici $\hat{}$ i \sim na istom mjestu u Murteru se suodnose tako da je u m. rodu jd. silazni, u ž. rodu jd. uzlazni naglasak, a ostali se oblici priklanjaju muškom rodu⁸:

dāja//dā, dāla dālo

2.3. Isti naglasak na raznim mjestima u oblicima glagolskog pridjeva radnog⁹ u Murteru pokazuje pomak siline u ž. rodu jd.

dřžā držāla

2.4. Različit naglasak na raznim mjestima u Murteru kao i u većini čakavskih govora¹⁰ obično pokazuje pomak siline u ž. rodu jd.

ūzeja uzēla

2.5. Promatrajući naglasne tipove s **naglašenim zadnjim slogom osnove**, čakavske govore možemo podijeliti na:

- govore koji u m. rodu jd. imaju a) **–I**,
 b) **–Ø**,

govore koji u m. rodu jd. imaju **–ja**.

7 Dugi otok *trā třla třlo*, Susak *čūl čūla čūlo*; Banj *sī sīla*, Vrgada *nadū nadūla nadūlo*; dio Hvara *dōržōl dōržāla dōržālo*, dio Raba *hrānīl hrānīla hrānīlo*; Novi živēl *blējāla bēlēlo se*, Senj *kipīl kipīla kipīlo kipīli*.

8 U čakavskim govorima naglasak ostalih oblika može se podudarati:
 — s muškim rodnom (Banj na Pašmanu *bī bila bilo*, Vrbanj na Hvaru *dō dōla dōli*),
 — sa ženskim rodnom (Grohote na Šolti *pī pīla pīlo*, Susak *bīl bila bilo*).

9 U čakavskim je govorima taj tip potvrđen u mnogim govorima, češći je u onima koji mogu imati naglasak na zadnjem slogu. Budući da u Murteru brzi naglasak ne može biti na kraju, ovakvi primjeri neće biti potvrđeni: Novi Vinodolski *pēkāl peklā peklō peklī*, *pomōgāl pomo-glā*; *ūmrīl umrlā ūmrīlo ūmrīli*; *dōbīl dobīlā, zāpēl zapēlā*; Cres *tēkel teklā*.

10 Novi Vinodolski *probōl probolā probolō*, Žminj *dā dālā dālī*; Petrčane *bīja bīlā bilo*, vidi i primjere u bilješkama 13 i 14.

2.5.1. Glagoli kojima je u m. rodu jd. sufiks **-Ø**, imaju različit naglasak u m. rodu jd. prema drugim oblicima, i to će se na čakavskom području¹¹ ostvariti kao:

m. rod jd. $\hat{_}$ / $\tilde{_}$: ostali oblici $_$.

U Murteru sam zapisala:

kalã se (//kalãja se) kalàla se
kovã (//kovãja) kovàla
imã (//imãja) imàli

2.5.2. Glagoli sa sufiksom **-ja** u m. rodu jd. imaju isti naglasak u svim oblicima, a to je $_$. Tako je zabilježeno i za druge čakavske govore¹²:

bãcìja bãcìla
volìja volìla

U Murteru nalazimo takav naglasak ne samo na drugim samoglasnicima nego i na **a**:

(kalã se//) kalãja se kalàla se

(kovã//) kovãja kovàla

2.5.3. U govorima koji tvore m. rod jd. pridjeva radnog u ovisnosti o zadnjem samoglasniku, u većini će slučajeva glagoli na **a** imati sufiks **-Ø** pa će im naglasak biti kako navodimo u točki 2.5.1. U ostalim će slučajevima, znači ako završni samoglasnik nije **a**, glagoli dobiti sufiks **-ja** i ići kako navodimo u točki 2.5.2. U Murteru je pak drukčije: ako je **a** završni samoglasnik, postoje dvije mogućnosti: isti glagol može dobiti i **-Ø** i **-ja**, pa će prema tome ići po 1. pravilu (točka 2.5.1) ili 2. pravilu (točka 2.5.2.). Ako završni samoglasnik nije **a**, glagoli idu po 2. pravilu (točka 2.5.2.).

2.6. O prijelazu naglasne silline prema kraju riječi u ž. rodu jd. kod radnih pridjeva

2.6.1. Pridjevi s naglaskom na prefiksu ili na nezadnjem slogu osnove u m. rodu jd. imaju pomaknuti naglasak na zadnji slog osnove u ž. rodu jd. u mnogim čakavskim govorima¹³ i u Murteru:

11 Gacka dolina *šil šila*, Milna na Braču *trì tìrla*, Komiža *štìl šfìli*;
 Banj na Pašmanu *sì šila*, Senj *stàl stàla stàlo*, Vrgada *nadù nadùla nadùlo*.

12 Kambelovac *sèja sèla*, Rovinjsko Selo *sìja sìla*, Trogir *jìja jìla jìli*.

13 U mnogim čakavskim govorima u ž. rodu jednine naglasak je pomaknut:

dōnija donīla, ūzeja uzēla, dŕža dŕžāla

2.6.2. Glagolski pridjevi s naglaskom na zadnjem slogu osnove mogu u Murteru u ž. rodu jd. imati promjenu naglaska na istom mjestu:

dāja/dâ, dāla dālo

U ostalim čakavskim govorima ima više mogućnosti¹⁴.

Naglasak u ž. rodu jd. (u odnosu prema m. rodu jd.) u nekih glagola teži prema kraju. Pomak siline u ž. rodu jd. ostvaruje se u Murteru kao i u onim čakavskim govorima kod kojih nije prevladalo naglasno izjednačavanje oblika pridjeva radnog. Takvi su govori npr. Dobrinj, Novi Vinodolski, srednjod. o., Vrgada, Žminj... Međutim, ni ti govori, kao ni Murter, ne čuvaju naglasne razlike uvijek, čuvaju ih u nekim glagolima, a u nekima ne.

M. rod jd. glagolskog pridjeva radnog u Murteru se tvori na način koji je u čakavskom području najrjeđe potvrđen — svi glagoli, bez obzira završava li im osnova na **a** ili na neki drugi samoglasnik, mogu imati sufiks **-ja**. Glagoli kojima osnova ne završava na **a**, imaju uvijek sufiks **-ja** (potvrđeno i u mnogim drugim govorima). Glagoli kojima osnova završava na **a**, mogu imati \emptyset (što je često na čakavskom području) ili sufiks **-ja** (što je u drugim sustavima rijetko).

Murterski naglasni tipovi glagolskoga pridjeva radnog potvrđeni su i u drugim čakavskim govorima.

a) na kraj s prednaglasnom dužinom (Novi Vinodolski *dōbīl dobīlā*, Dobrinj *trēsō trēsłā*),
b) na kraj bez dužine (Cres *tēkel teklā*, Novi Vinodolski *pomōgāl pomoglā*, *ūmrl umrlā* *ūmrlo* *ūmrli*).

c) na zadnji slog osnove (Ložišća na Braču *ūmr umŕla*, Milna na Braču *īstri īstŕla*, Medulin *dŕža dŕžāli*, Rovinjsko Selo *čēšla čēšlāla*, Lukšić *ūzeja uzēla*, Kambelovac *dōnija donila*, Hvar *pōče(l) počēla počēlo*, Komiza na Visu *ūmor umōrla*, Kali na Ugljanu *dŕža dŕžāla*, Lukšić *lēža ležāla lēžalo*, Kambelovac *dŕža dŕžāla*, dio Hvara *bīžo(l) bižōla bižolo*, Trogir *kūpova kupovāla*, Brač *ūmri/ūmri umŕla*).

14 Glagolski pridjevi s naglaskom na zadnjem slogu osnove mogu u čakavskim govorima u ž. rodu jednine imati:

a) promjenu naglaska na istom mjestu (promjena intonacije — silazno : uzlazno) (Banj na Pašmanu *bī bila bilo*, Vrbanj na Hvaru *dō dōla dōli*, Trogir *dā dāla dālo dāli*, Trogir *bīja bila bilo*),

b) promjenu mjesta naglaska:

— naglasak na kraju s prednaglasnom dužinom (Žminj *brā brālā*, Dobrinj na Krku *pī pilā pīlo*, Senj *klēl kljēlā klēlo klēli*, Lastovo *bī bilā bilo*, Žminj *dā dālā dālī*),

— naglasak na kraju bez dužine (Novi Vinodolski *probōl probolā probolō*, *plēl plelā*, *dovēl dovelā*).

Literatura

1. Finka, B. *Čakavsko narječje*, ČR 1, Split 1971, str. 11–71
2. Finka, B. *Glasovna obilježja govora mjesta Sukošana kod Zadra*, Makedonski jezik, Institut za makedonski jezik »Krstе Misirkov«, godina XL — XLI, 1989–1990, Skopje 1995, str. 645–650
3. Menac-Mihalić, M. *Glagolski oblici u čakavskom narječju i u hrvatskom književnom jeziku*, Filologija, knjiga 17, Zagreb 1989, str. 81–109
4. Menac-Mihalić, M. *Naglasak glagolskog pridjeva radnog u čakavskom narječju*, Filologija, knjiga 24–25, Zagreb 1995, str. 247–251
5. Moguš, M. *Akcentat glagola u ličkih čakavaca*, Makedonski jezik, Institut za makedonski jezik »Krstе Misirkov«, godina XXXII–XXXIII, Skopje 1982, str. 527–531

The L-participle in Murter

The author makes an analysis of the l-participle in Murter, and finds a special case — the suffix **-ja** can be used in every verb in the l-participle (singular masculine). There are many differences in l-participle stress in various speeches in the Čakavian dialect, but the author finds relations between them and the stress in Murter, as well as a relation between the stress in singular (masculine, feminine and neuter) and plural.